

Hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Đào Thị Thu Thủy

Email: daothuthuytk@gmail.com
 Trường Đại học Thủ Đô Hà Nội
 98 Đường Quang Hàm, Cầu Giấy,
 Hà Nội, Việt Nam

TÓM TẮT: Bài viết tổng quan các nghiên cứu về hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển, thực trạng vấn đề về nhận thức của cha mẹ, cộng đồng về tầm quan trọng của hướng nghiệp và dạy nghề; tác động của việc tổ chức hướng nghiệp và dạy nghề đến thanh thiếu niên rối loạn phát triển; những hậu quả, nguyên nhân gây khó khăn trong việc đào tạo hướng nghiệp và dạy nghề, đồng thời đưa ra một số định hướng nhóm ngành nghề phù hợp với thanh thiếu niên rối loạn phát triển ở Việt Nam.

TỪ KHÓA: Hướng nghiệp và dạy nghề, thanh thiếu niên rối loạn phát triển.

→ Nhận bài 06/5/2022 → Nhận bài đã chỉnh sửa 01/6/2022 → Duyệt đăng 15/9/2022.

DOI: <https://doi.org/10.15625/2615-8957/12210905>

1. Đặt vấn đề

Hướng nghiệp và dạy nghề luôn là vấn đề nhận được sự quan tâm đặc biệt không chỉ của mỗi gia đình có con trong độ thanh thiếu niên mà còn là một vấn đề thu hút được sự quan tâm của toàn xã hội. Theo tuyên ngôn thế giới về Quyền con người: “Mọi người đều có quyền làm việc, quyền tự chọn nghề, có những điều kiện làm việc thuận lợi, chính đáng và được bảo vệ chống nạn thất nghiệp”. Nhiều văn kiện quan trọng của Đảng và Nhà nước đã khẳng định trách nhiệm của mình trong việc chăm lo đời sống và tạo việc làm cho người khuyết tật. Năm 2010, Quốc hội đã thông qua Luật về Người khuyết tật. Điều 4 quy định: “Người khuyết tật được chăm sóc sức khỏe, phục hồi chức năng, học văn hóa, học nghề, việc làm”; Điều 32 quy định: “Nhà nước đảm bảo để người khuyết tật được lựa chọn và học nghề theo khả năng, năng lực bình đẳng như những người khác”. Đặc biệt, ngày 28 tháng 11 năm 2014, Chính phủ Nước Cộng hòa Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam đã phê chuẩn công ước quốc tế về quyền của người khuyết tật, trong đó có Điều 2: “Nước Cộng hòa Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam cam kết thực hiện Công ước của Liên Hợp quốc về Quyền của người khuyết tật trên tất cả các lĩnh vực”. Khoản 3, Điều 24 của Công ước Quốc tế về Quyền của người khuyết tật nêu rõ: “Các quốc gia thành viên tạo điều kiện cho người khuyết tật được học tập những kỹ năng phát triển đời sống và xã hội để tạo thuận lợi cho họ tham gia giáo dục một cách trọn vẹn và bình đẳng, với tư cách thành viên của cộng đồng”. Ngày 15 tháng 5 năm 2018, Thủ tướng Chính phủ đã ra Quyết định 522/QĐ-TTg về Giáo dục hướng nghiệp và dạy nghề, định hướng phân luồng học sinh trong giáo dục phổ thông giai đoạn 2018-2025.

Theo Tổng cục Thống kê và UNICEF: Hơn 7% dân số 2 tuổi trở lên - khoảng hơn 6,2 triệu người là người

khuyết tật. Bên cạnh đó, có 13% dân số - gần 12 triệu người sống chung trong hộ gia đình có người khuyết tật. Tỷ lệ này dự kiến tăng lên cùng với xu hướng già hóa dân số. Kết quả điều tra cũng cho thấy loại khuyết tật phổ biến nhất ở trẻ em là khuyết tật liên quan đến tâm lý xã hội. Điều tra cũng chỉ ra rằng, cơ hội được đi học của trẻ em khuyết tật thấp hơn nhiều so với trẻ em không khuyết tật. Ở các cấp học cao hơn thì cơ hội đi học của trẻ khuyết tật càng thấp hơn. Đến cấp Trung học phổ thông chỉ có chưa đến 1/3 trẻ khuyết tật đi học đúng tuổi, so với tỷ lệ 2/3 trẻ em không khuyết tật.

Trong đó, số người khuyết tật còn trong độ tuổi lao động là 61%, có 40% còn khả năng lao động, nhưng trong số này chỉ có 30% đang tham gia lao động tạo thu nhập cho bản thân và gia đình và chủ yếu làm các nghề nông - lâm - ngư nghiệp, có thu nhập rất thấp so với các công việc khác. Trình độ học vấn của người khuyết tật thấp, hơn 41% số người khuyết tật từ 6 tuổi trở lên không biết chữ và số có trình độ tốt nghiệp phổ thông cơ sở trở lên chỉ chiếm 19,5%.

“Bộ luật Lao động năm 2012 đã dành một mục riêng với 3 điều quy định lao động là người khuyết tật. Luật Người khuyết tật ban hành năm 2010 đã dành riêng một chương với 4 điều quy định dạy nghề và việc làm. Luật Việc làm ban hành năm 2013 đã quy định chính sách hỗ trợ người sử dụng lao động là người khuyết tật...”. Tuy vậy, người khuyết tật còn gặp nhiều khó khăn trong việc hướng nghiệp và dạy nghề và học nghề.

Tại Hà Nội, theo thống kê của hội người khuyết tật thành phố Hà Nội, năm 2017, toàn thành phố có khoảng 98.792 người khuyết tật (chiếm 1.3% dân số), trong đó có 11.723 trẻ em khuyết tật (chiếm 12%), trẻ khuyết tật thuộc nhóm rối loạn phát triển chiếm tỷ lệ trên 50% tổng số trẻ khuyết tật. Theo số liệu thống kê của Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội, năm học 2014-2015, toàn thành phố

có 2.770 học sinh khuyết tật học hòa nhập cấp Tiểu học nhưng số lượng học sinh học hòa nhập cấp Trung học cơ sở chỉ là 416 em, đến năm học 2017-2018 con số này tương ứng là 3.361 và 728 học sinh khuyết tật.

Theo đánh giá của Bộ Lao động, Thương binh và Xã hội, đa số người rối loạn phát triển chưa có việc làm và phần lớn phải sống dựa vào người thân, gia đình và trợ cấp xã hội. Vấn đề hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển có ý nghĩa rất lớn trong việc cải thiện kỹ năng sống, xây dựng khả năng tự lực và nhận biết trách nhiệm cá nhân.

Hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển ở Việt Nam còn thiếu thông tin do vấn đề nhận thức của các gia đình có con bị khuyết còn thiếu và hạn chế. Phần lớn phụ huynh có con bị rối loạn phát triển đều có suy nghĩ rằng, các em khó có thể học được một nghề nghiệp để lao động nuôi sống bản thân, do vậy phần lớn tập trung chủ yếu vào việc chăm sóc, nuôi dưỡng là chính. Xã hội và gia đình chưa thực sự chú trọng việc hướng nghiệp và dạy nghề cho các em ngay từ tuổi thanh thiếu niên. Thanh thiếu niên rối loạn phát triển khi đến tuổi trưởng thành có quyền tự chọn nghề, có những điều kiện làm việc thuận lợi, chính đáng và được bảo vệ chống nạn thất nghiệp.

Do vậy, vấn đề hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển cần nghiên cứu nhằm đưa ra một số định hướng nhóm ngành nghề phù hợp với thanh thiếu niên rối loạn phát triển ở Việt Nam. ***Bài báo này là sản phẩm nghiên cứu thuộc đề tài C2021-08 - Trường Đại học Thủ đô Hà Nội.***

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Kinh nghiệm một số nước trên thế giới về vấn đề về hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Ở nhiều quốc gia, vấn đề hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên khuyết tật nói chung và rối loạn phát triển nói riêng đã được nghiên cứu thiết kế những chương trình đào tạo nhằm phát huy hết khả năng tiềm ẩn của họ bằng cách huy động nguồn lực và đưa các giải pháp chiến lược giúp xây dựng năng lực của mỗi cá nhân để có thể tham gia vào các hoạt động học nghề. Vì vậy, các dịch vụ và các hoạt động dạy nghề hướng tới cá nhân hóa theo khả năng và nhu cầu về sự phát triển giáo dục và dạy nghề cho từng cá nhân (Schalock & Luckasson, 2004; Soresi, Nota, & Sgaramella, 2003).

Nhận thức được vai trò của hướng nghiệp và dạy nghề với quá trình giáo dục nói riêng và sự tham gia hòa nhập cộng đồng nói chung của thanh thiếu niên rối loạn phát triển đã được nhiều quốc gia quan tâm. Theo nghiên cứu Nhóm Bạn về người khuyết tật khu vực Châu Á - Thái Bình Dương, các nước Hàn Quốc, Nhật Bản và Thái Lan đã thực hiện tốt công tác hướng nghiệp và dạy nghề cho học sinh khuyết tật nói chung

và học sinh trẻ rối loạn phát triển nói riêng.

Tại khu vực Đông Nam Á, nhiều quốc gia rất coi trọng hướng nghiệp và dạy nghề cho các em tại các trường chuyên biệt. Tại Singapore, các dịch vụ giáo dục đặc biệt được cung cấp một cách bài bản có hệ thống xuyên suốt từ can thiệp sớm cho đến hướng nghiệp và dạy nghề. Học sinh qua quá trình can thiệp sớm sẽ được phân bổ về các trường với chương trình giáo dục và hỗ trợ phù hợp. Các trường này có thể là trường chuyên biệt hoặc hòa nhập. Với học sinh có khả năng được học cấp độ cao hơn, với những học sinh không đủ năng lực được tư vấn chuyển qua học nghề và được giới thiệu vào các cơ sở làm việc. Năm 2010, Singapore đã xây dựng khung chương trình hướng nghiệp cho các học sinh khuyết tật tại các trường chuyên biệt. Chương trình hướng tới cuộc sống tự lực cho các em. Tại Singapore, có 25 – 30% học sinh khuyết tật trí tuệ nhẹ và rối loạn phổ tự kỉ đã có việc làm sau khi tốt nghiệp và được dạy nghề tại các trường chuyên biệt.

Thái Lan rất coi trọng việc hướng nghiệp và dạy nghề cho học sinh khuyết tật và được coi là một trong những kế hoạch hành động quốc gia. Báo cáo tạo SEAMEO SEN tháng 9 năm 2018, kế hoạch giáo dục quốc gia 2017- 2031, Thái Lan đặt mục tiêu “Đảm bảo sự bình đẳng và chất lượng giáo dục cho mọi trẻ em và nhấn mạnh đến việc tăng cường chất lượng giáo dục nghề nghiệp cho học sinh khuyết tật”.

Tại Trung Quốc, theo Roeper, J.T (2016) đã phê chuẩn các luật để bảo vệ người lao động. Luật pháp yêu cầu người sử dụng lao động Trung Quốc phải dành 1,5% công ăn việc làm cho người khuyết tật.

Tại Nhật Bản, tháng 12 năm 2019, Chính phủ lập đề án “Chương trình tăng cường nghề nghiệp cho người khuyết tật” với mục đích giúp người khuyết tật hòa nhập xã hội.

Từ những tổng quan trên cho thấy, thực tế nhiều quốc gia trên thế giới đã quan tâm tới việc hướng nghiệp và dạy nghề cho người khuyết tật, vấn đề định hướng nghề nghiệp cho nhóm trẻ rối loạn phát triển đã được triển khai và được coi trọng nhằm giúp các em có thể hòa nhập cộng đồng, nuôi sống bản thân.

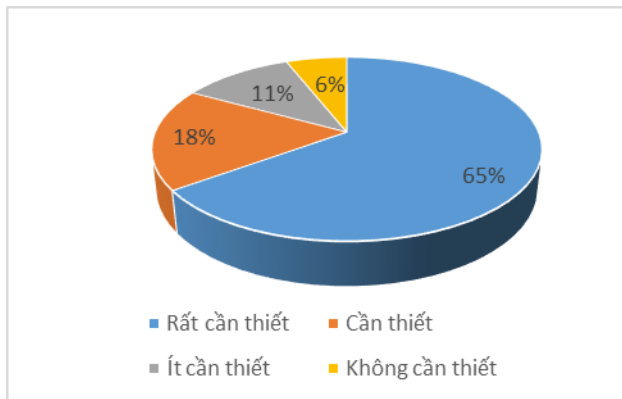
2.2. Thực trạng vấn đề hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Chúng tôi đã tiến hành tìm hiểu nhận thức của một số cha mẹ và cộng đồng về tầm quan trọng của hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển, kết quả thu được như sau:

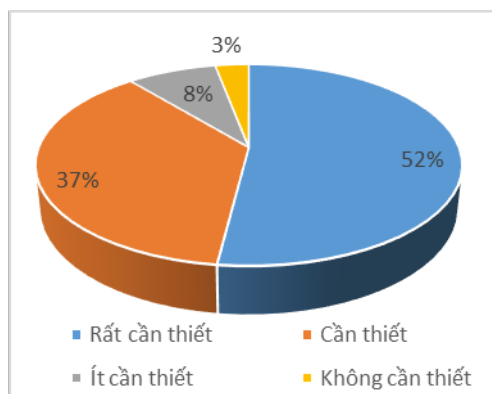
2.2.1. Nhận thức của cha mẹ và cộng đồng về tầm quan trọng của hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Nghiên cứu khảo sát lấy ý kiến của 80 phụ huynh có

con ở độ tuổi thanh thiếu niên và 100 phiếu khảo sát của đại diện một số thành viên trong cộng đồng như: cán bộ hưu trí, đoàn thanh niên, cán bộ phụ nữ, thầy cô giáo, kết quả thu được như sau: Phần lớn các cha mẹ đã nhận thức được tầm quan trọng của việc hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển. 65% số phụ huynh được hỏi cho rằng, việc hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển là rất cần thiết. 11% cho rằng, việc này cần thiết và chỉ có 18% cho rằng, việc này ít cần thiết và chỉ có 6% số phụ huynh được hỏi cho rằng, việc hướng nghiệp và dạy nghề cho con là không cần thiết (xem Biểu đồ 1). Cũng như phụ huynh, ý kiến của cộng đồng về vấn đề này có tới 52% cho rằng rất cần thiết, 37% là cần thiết, chỉ có 8% cho là ít cần thiết và 3% không thấy cần thiết. Tuy nhiên, các thành viên cộng đồng vẫn cho rằng, các em không thể làm được việc, cần đến sự giúp đỡ của gia đình và xã hội (xem Biểu đồ 2):

Biểu đồ 1: Nhận thức của cha mẹ về tầm quan trọng của hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển

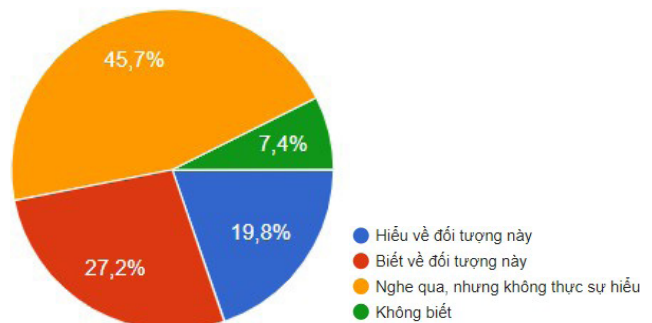

Biểu đồ 2: Nhận thức của cộng đồng về tầm quan trọng của hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Mặc dù không phải là người trực tiếp chăm sóc cũng như tham gia các hoạt động giáo dục thanh thiếu niên rối loạn phát triển nhưng nhận thức của cộng đồng đóng

một vai trò vô cùng quan trọng trong việc nâng cao hiệu quả cũng như tỉ lệ thanh thiếu niên được hướng nghiệp và dạy nghề. Theo ước tính của Tổ chức Lao động Quốc tế (ILO-International Labour Organization), có khoảng 386 triệu người trên thế giới trong độ tuổi lao động bị khuyết tật. Tỉ lệ thất nghiệp của người khuyết tật ở một số quốc gia lên đến hơn 80%. Thông thường, người sử dụng lao động cho rằng, người khuyết tật không thể làm việc. Nhận thức của cộng đồng cũng là một trong những yếu tố vô cùng to lớn ảnh hưởng đến cơ hội được tiếp cận đến những chương trình hướng nghiệp và dạy nghề và cơ hội có nghề nghiệp của thanh thiếu niên rối loạn phát triển sau này.

Nhìn vào Biểu đồ 3 dưới đây, chúng ta có thể thấy: 45,7% số người tham gia khảo sát cho hay họ đã từng nghe qua về thanh thiếu niên rối loạn phát triển nhưng không thực sự hiểu họ là ai, họ như thế nào. 27,2% cho rằng, họ biết về đối tượng này nhưng chưa tiếp xúc.

Biểu đồ 3: Thực trạng nhận thức của cộng đồng về thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Qua kết quả khảo sát trên có thể khẳng định rằng, cộng đồng và cha mẹ đã có những quan tâm nhất định đến thanh thiếu niên rối loạn phát triển. Tuy nhiên, vẫn còn một số bộ phận thậm chí có suy nghĩ không tích cực cho rằng khó khăn trong việc hướng nghiệp và dạy nghề cho các thanh thiếu niên rối loạn phát triển.

2.2.2. Thực trạng tác động của việc tổ chức hướng nghiệp và dạy nghề đến thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Hướng nghiệp và dạy nghề là yếu tố có tác động tiêu quyết đến khả năng tự lập sau này của thanh thiếu niên rối loạn phát triển. Khi thanh thiếu niên rối loạn phát triển được hướng nghiệp và dạy nghề và được học nghề sau này sẽ có thể tạo ra giá trị vật chất riêng cho bản thân, cũng có thể chi trả được những khoản chi phí sinh hoạt cơ bản của cuộc sống. Đồng thời, trong quá trình hướng nghiệp và dạy nghề, các em không chỉ được học nghề mà còn được học những kỹ năng tự phục vụ, kỹ năng giao tiếp cơ bản. Đây là những yếu tố cần thiết ảnh hưởng đến việc sống độc lập sau này. Bên cạnh đó còn giảm bớt gánh nặng cho xã hội và cộng đồng.

Bảng 1: Thực trạng tác động của việc tổ chức hướng nghiệp và dạy nghề đến thanh thiếu niên rối loạn phát triển

STT	Các yếu tố bị tác động	Ảnh hưởng rất lớn	Ảnh hưởng lớn	Ít ảnh hưởng	Không ảnh hưởng	ĐTB	Thứ bậc
		SL	SL	SL	SL		
1	Cuộc sống hằng ngày	40	32	6	1	3.4	3
2	Nghề nghiệp tương lai	51	25	2	1	3.5	2
3	Khả năng tự lập sau này	54	20	4	1	3.6	1

N=80

2.3. Những hậu quả của việc thiếu định hướng, hướng nghiệp và dạy nghề đối với thanh thiếu niên rối loạn phát triển và gia đình các em

Tới tuổi trưởng thành, các thanh thiếu niên rối loạn phát triển không có công ăn việc làm, không được chuẩn bị tâm thế hướng nghiệp và dạy nghề thì điều gì xảy ra với gia đình và chính bản thân các em?

Thực tế có thể xảy ra các tình huống sau: 1) Gia đình li tán, mâu thuẫn gia đình bắt đầu xuất hiện do bất đồng quan điểm chăm sóc các thanh thiếu niên rối loạn phát triển. Do chăm sóc, nuôi dưỡng các em trong quá trình dài, nhiều gia đình có kinh tế kiệt quệ, phá sản; 2) Nhiều gia đình có bố mẹ phải thay phiên nhau ở nhà chăm sóc các em, dẫn tới bố mẹ mất việc, thậm chí gia đình tan vỡ; 3) Không có việc làm, kinh tế kiệt quệ dẫn tới nhiều em bị bỏ rơi, bị đánh đập, bị chết đói; 4) Đặc biệt, nhiều em trong giai đoạn này khủng hoảng tinh thần do mặc cảm, tự ti, buồn chán; 5) Bố mẹ già yếu, các anh chị lập gia đình, bố mẹ không còn sống ở bên cạnh. Bên cạnh đó, những vấn đề tồn tại khi thanh thiếu niên rối loạn phát triển và gia đình không có cơ hội học nghề và tìm kiếm việc làm, cụ thể như sau:

Đối với thanh thiếu niên rối loạn phát triển: Phần lớn các em rất cô đơn khi tới tuổi trưởng thành chỉ quanh quẩn trong gia đình, không có việc làm; Đi lang thang; Không được gia đình, người thân chấp nhận; Bị bỏ rơi, thiếu sự quan tâm từ gia đình và người thân

Đối với gia đình: Không có thời gian dành cho nhau; Bạo hành gia đình, trách mắng lẫn nhau; Mâu thuẫn từ những người chăm sóc trong gia đình; Chất lượng cuộc sống bị giảm dần do kéo dài thời gian nuôi dưỡng không có hiệu quả; Không khí trong gia đình căng thẳng, tâm lý mệt mỏi, stress; Kinh tế gia đình bị cạn kiệt.

Đối với xã hội: Gánh nặng; Bỏ rơi, không thể quan tâm cho những đối tượng thanh thiếu niên rối loạn phát triển nặng, đặc biệt nhóm khuyết tật trí tuệ và rối loạn phổ tự kỉ, khuyết tật trí tuệ và rối loạn phổ tự kỉ trí tuệ; Chưa có giải pháp cụ thể về đào tạo hướng nghiệp và dạy nghề; Doanh nghiệp chưa sẵn sàng chấp nhận thanh thiếu niên khuyết tật vào làm việc; Chưa có chính sách hỗ trợ cụ thể đối với việc định hướng nghề nghiệp cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển.

Như vậy, tới tuổi trưởng thành, thanh thiếu niên rối loạn phát triển chưa có cơ hội hướng nghiệp và dạy nghề nghiệp sẽ là những rào cản cho bản thân, gia đình và xã hội. Các em sẽ cảm thấy mình cô đơn, bị bỏ rơi và nhiều gia đình rơi vào hoàn cảnh kinh tế gặp khó khăn.

2.4. Nguyên nhân gây khó khăn trong việc đào tạo hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển

Có rất nhiều rào cản dẫn đến những khó khăn trong vấn đề hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển ở Việt Nam, cụ thể như sau:

Đối với thanh thiếu niên rối loạn phát triển: Giai đoạn vị thành niên có thể nói là giai đoạn đem đến nhiều thay đổi nhất trong cuộc đời mỗi con người, đặc biệt là với những thanh thiếu niên rối loạn phát triển. Ở giai đoạn chuyển tiếp này, thanh thiếu niên rối loạn phát triển gặp vô vàn khó khăn. Đầu tiên là sự thay đổi chóng mặt của cơ thể kéo theo sự thay đổi về tâm sinh lý không tương xứng khiến cho những thanh thiếu niên này không thể đáp ứng. Cơ thể phát triển trong khi hệ cơ phát triển không tương xứng làm cho họ trở nên lóng ngóng, làm việc vụng về. Việc thực hiện các sinh hoạt hằng ngày đã khó khăn nay còn nhân lên gấp bội. Họ sẽ khó đáp ứng lại ngay những yêu cầu mà người khác giao cho. Do hạn chế về khả năng giao tiếp cũng như tương tác xã hội, việc thiết lập các mối quan hệ xã hội trở nên ngày càng khó khăn. Họ không thể tìm thấy được bất cứ ai đáng tin cậy để giải đáp thắc mắc cũng như chia sẻ về những vấn đề thầm kín (tình yêu, nhu cầu sinh lý...). Do tốc độ xử lý thông tin chậm, họ dễ hiểu sai, nghe thiếu yêu cầu của người khác, dẫn đến làm sai và không đạt như mong đợi. Việc này gây nên rất nhiều trở ngại cho quá trình hướng nghiệp và dạy nghề cũng như học nghề. Thời gian học nghề sẽ kéo dài hơn, mức độ luyện tập lặp lại cũng cao hơn mức bình thường. Kéo theo đó là chi phí tăng và thời gian ra nghề của các bạn ấy cũng sẽ xa hơn. Khi gặp bất cứ vấn đề gì không được luyện tập thường xuyên, họ dễ bị quên các kiến thức đã được học gây nhiều khó khăn cho giáo viên trong quá trình giảng dạy. Tiếp theo, do khả năng kiểm soát hành vi, cảm xúc kém, họ dễ bốc đồng, cáu gắt, cãi lời thậm chí hung hăng hơn và có những

hành vi vũ lực, làm đau bản thân và gây nguy hiểm cho những người xung quanh. Những hành vi về giới cũng trở nên khó kiểm soát hơn.

Đối với gia đình: Về mặt nhận thức của gia đình: Nhiều gia đình cho rằng, với thanh thiếu niên, rối loạn phát triển chỉ cần chăm sóc, không cần dạy các bạn làm việc, dù việc đơn giản nhất. Cũng có gia đình bỏ rơi, thiếu sự quan tâm và không có kì vọng đào tạo hướng nghiệp và dạy nghề cho các em; Gia đình, bố mẹ không tìm được điểm mạnh của các em, chỉ tìm được những khiếm khuyết dẫn đến không thừa nhận khả năng của các em; Hầu hết các gia đình thiếu thông tin về giáo dục đào tạo hướng nghiệp và dạy nghề cho các em, đặc biệt đối với nhóm trẻ rối loạn phát triển.; Về mặt kì vọng của gia đình: Có những gia đình kì vọng khá cao vào khả năng của các em, không có sự tư vấn và định hướng rõ ràng dẫn đến lựa chọn ngành nghề không phù hợp, các em dễ thất bại sẽ dẫn tới mặc cảm, tự ti, không muốn làm việc.

Đối với xã hội: Cơ hội việc làm cho các thanh thiếu niên rối loạn phát triển còn ít ỏi, thiếu thông tin của nhà tuyển dụng; Có ít doanh nghiệp nhận người khuyết tật trí tuệ và rối loạn phổ tự kỉ vào làm việc; Cơ hội hòa nhập cho các em chưa nhiều; Chương trình dạy nghề, chương trình hỗ trợ việc làm mới tập trung cho các đối tượng người khuyết tật vận động, người khuyết tật về nhìn và người khuyết tật về nghe nói. Nhóm khuyết tật trí tuệ và rối loạn phổ tự kỉ trí tuệ gần như chưa được nghiên cứu và xây dựng phù hợp với môi trường sống tại Việt Nam.

Như vậy, có nhiều nguyên nhân dẫn đến những rào cản các cơ hội hướng nghiệp và dạy nghề của các em do bản thân thiếu các kĩ năng, gia đình chưa tiếp cận được các cơ hội hướng nghiệp và dạy nghề cho các em. Các em rối loạn phát triển khó tìm kiếm được cơ hội việc làm hơn từ các doanh nghiệp ở Việt Nam.

2.5. Định hướng một số nhóm ngành nghề phù hợp với thanh thiếu niên rối loạn phát triển

2.5.1. Đặc điểm chung

Rối loạn phát triển là một nhóm các rối loạn, khởi phát sớm trong quá trình phát triển và được đặc trưng bởi: 1/ Thiếu hụt phát triển, suy giảm/trễ trong việc đạt được các mốc phát triển; 2/ Suy yếu chức năng cá nhân, xã hội, học tập và nghề nghiệp; 3/ Các rối loạn phát triển thường xuất hiện đồng thời, nhưng thường có 1 rối loạn chính. Theo sổ tay chẩn đoán và thống kê các rối loạn tâm thần, bản sửa đổi 5 (DSM-5, 2013), rối loạn phát triển là nhóm trẻ có rối loạn phát triển tâm thần kinh bao gồm: Khuyết tật trí tuệ (Intellectual Disability); Rối loạn giao tiếp (Communication disorders); Rối loạn phổ tự kỉ (Autism Spectrum Disorders); Rối loạn tăng động/giảm chú ý (Attention-Deficit/ Hyperactivity Disorder);

Rối loạn học tập đặc thù (Specific Learning Disorder) và Rối loạn vận động (Motor – Disorders).

Nhìn chung, các em rối loạn phát triển có những đặc điểm sau: Nhận thức: Phần lớn các em gặp những khó khăn trong học tập các môn học (Khuyết tật trí tuệ và rối loạn phổ tự kỉ). Nếu được chia nhỏ các nhiệm vụ để hướng dẫn, các em vẫn có thể hoàn thành; Ngôn ngữ giao tiếp: Vẫn từ hạn chế, chưa chủ động trong giao tiếp. Nếu nói to, rõ ràng, thân thiện các em vẫn có thể nghe hiểu các yêu cầu của công việc; Vận động tinh: Nhiều thanh thiếu niên rối loạn phổ tự kỉ và khuyết tật trí tuệ có khả năng vận động tinh khéo léo, có thể lắp ráp được các chi tiết nhỏ; Hành vi: Điểm mạnh của nhóm thanh thiếu niên rối loạn phổ tự kỉ và khuyết tật trí tuệ là chăm chỉ, lặp đi lặp lại các động tác là một trong những điểm mạnh trong lao động nghề; Kỹ năng xã hội: Nếu môi trường làm việc gần gũi, an toàn, các em có thể tương tác giao tiếp với những người xung quanh.

2.5.2. Ngành nghề lựa chọn

Nghề thiết kế đồ họa, web: Phù hợp với thanh thiếu niên rối loạn phổ tự kỉ chức năng cao, các kĩ thuật của nhóm nghề này là các thao tác được lặp đi lặp lại, nếu được đào tạo thuần thục các kĩ năng thiết kế đồ họa các em có thể sáng tạo được các sản phẩm độc đáo.

Nghề thủ công: Nghề thủ công cần có đôi bàn tay khéo léo, cẩn thận, tỉ mỉ. Thanh thiếu niên rối loạn phát triển rất phù hợp với các công đoạn của nhóm nghề này. Các em có thể làm hoa nghệ thuật, làm các đồ trang trí, đan giỏ quà... Sự tỉ mỉ, cẩn thận, chín chu giúp các em có thể hoàn thành được nhiệm vụ của mỗi công đoạn nghề.

Nghề làm bánh: Với các thao tác lặp đi lặp lại tạo hình dáng bánh, nếu được đào tạo các em có thể cân đong, đo đếm chính xác nguyên liệu, có thể thực hiện thuần thục các kĩ thuật khó như bơm bánh, đánh bột..., với những hành vi lặp đi lặp lại, khi cung cấp cho các em công thức chung, không cần sáng tạo, thay đổi, các em có thể làm thuần thục ở các công đoạn.

Nghề pha chế: Đong, đo đếm nguyên vật liệu cần chính xác, nếu được đào tạo các kĩ thuật và được lặp đi lặp lại, các em có thể thành thục trong các công đoạn pha chế đồ uống một cách chính xác, thậm chí còn tốt hơn cả những người không khuyết tật.

Nghề làm vườn/làm nông nghiệp: Một số nghề trồng trọt rất phù hợp với nhóm đối tượng thanh thiếu niên rối loạn phổ tự kỉ và khuyết tật trí tuệ như: trồng nấm, tưới cây, trồng cây tiểu cảnh, nuôi, chăm sóc thú cưng vì các công việc mang tính lặp lại, đơn giản, dễ dàng thực hiện.

Nhiếp ảnh, hội họa, âm nhạc: Chắc chắn những nghề này cần phải có năng khiếu. Tuy nhiên, nhiều thanh thiếu niên rối loạn phát triển có những năng

khieu bẩm sinh các em có những năng khiếu về nhiếp ảnh và hội họa nên được gia đình hướng nghiệp và dạy nghề rất sớm và đạt được một số thành tựu nhất định. Ở Việt Nam, có thể bạn đã biết tới bạn NEM, còn ở nước ngoài, bạn có thể tìm hiểu về Maria Iliou hay Stephen Wiltshire – những họa sĩ rất nổi tiếng và họ là người rối loạn tự kỉ.

3. Kết luận

Con đường hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển là một chặng đường dài. Tuy nhiên, vấn đề hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển đã được xã hội quan tâm, đặc biệt là sự quan tâm của phụ huynh, những mong muốn khát khao các con có nghề nghiệp và trở thành lao động chân chính, tự lập trong cuộc sống. Hướng nghiệp và dạy nghề cho các em thành công phụ thuộc

rất nhiều vào chính phụ huynh, gia đình các em bởi thực tế cho thấy, các gia đình có con khuyết tật trí tuệ và rối loạn phổ tự kỉ đều không tin tưởng vào khả năng lao động của các con, làm thay, làm hộ những công việc của các con. Họ mới chỉ “chăm” và chưa có sự “nuôi dưỡng” ý chí vươn lên sống tự lập của mỗi em. Hầu hết tại địa phương chưa có thông tin, chính sách về hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển, mới chỉ tập trung vào một số đối tượng người khuyết tật nhìn, khuyết tật nghe nói và khuyết tật vận động. Gia đình và các tổ chức chưa có sự tư vấn về định hướng, hướng nghiệp và dạy nghề cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển, vẫn còn tư duy xin kinh phí, xin tài trợ... chưa phát huy được nội lực. Do vậy, cần có biện pháp nâng cao nhận thức cho phụ huynh, cộng đồng về vấn đề hướng nghiệp và dạy nghề cho người khuyết tật trí tuệ và rối loạn phổ tự kỉ ở Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

- [1] Báo cáo đánh giá nhu cầu hướng nghiệp cho thanh thiếu niên rối loạn phát triển tại Huyện Hải Lăng, Tỉnh Quảng Trị và Huyện Thăng Bình Huyện Quảng Nam, Dự án: Tăng cường hòa nhập xã hội, chăm sóc sức khỏe và giáo dục trẻ em và thanh thiếu niên rối loạn phát triển thông qua các hành động chung của địa phương, tên viết tắt dự án là I-SHINE – Em Tỏa Sáng” của tổ chức CRS.
- [2] Đặng Danh Ánh, (2010), *Giáo dục hướng nghiệp ở Việt Nam*, NXB Văn hóa Thông tin.
- [3] Phạm Tất Dong, (2011), *Giáo dục hướng nghiệp, sách giáo viên lớp 9*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
- [4] Nguyễn Văn Hưng, (2020), *Xây dựng mô hình giáo dục hướng nghiệp cho người khuyết tật trí tuệ và tự kỉ tại Việt Nam*, Báo cáo tổng kết đề tài khoa học công nghệ cấp Bộ.
- [5] Phạm Văn Sơn, (2011), *Tổ chức giáo dục hướng nghiệp cho học sinh phổ thông theo định hướng phát triển nguồn nhân lực*, Tạp chí Khoa học Giáo dục, số 69.
- [6] Báo cáo quốc gia về Giáo dục đặc biệt của 10 nước khu vực Đông Nam Á tại Hội đồng Bộ trưởng Đông Nam Á, SEAMEO SEN, Thành phố. Hồ Chí Minh, (2018).
- [7] Ali, M., Schur, L., & Blanck, P., (2011), *What types of jobs do people with disabilities want?* Journal of Occupational Rehabilitation, 21(2), 199-210.
- [8] Ilen, K. D., Burke, R. V., Howard, M. R., Wallace, D. P., & Bowen, S. L., (2012), *Use of audio cuing to expand employment.*
- [9] *Opportunities for adolescents with autism spectrum disorders and intellectual disabilities.* Journal of Autism and Developmental Disorders, 42(11), 2410-9., doi:http://dx.doi.org/10.1007/s10803-012-1519-7.

CAREER GUIDANCE AND VOCATIONAL TRAINING FOR ADOLESCENTS WITH DEVELOPMENTAL DISORDERS

Đào Thị Thu Thủy

Email: daothuthuytk@gmail.com
Hanoi Metropolitan University
98 Duong Quang Ham, Cau Giay, Hanoi, Vietnam

ABSTRACT: *The article provides an overview of studies on career guidance and vocational training for adolescents with developmental disorders, the current status of perceptions of parents and community on the importance of career guidance and vocational training; the impacts of organizational development for career guidance and vocational training for adolescents with developmental disorders; consequences and causes of difficulties in career guidance and vocational training. On such basis, the author provides some orientations for occupational groups suitable for adolescents with developmental disorders in Vietnam.*

KEYWORDS: Vocational guidance, adolescents with developmental disorders.